

Al jaren houdt Jacob Westendorp zich bezig met allerlei aspecten van de geschiedenis van de Valthermond. Ook in dit seizoen wil hij u weer een aantal oude tot zeer oude feiten uit de historie, overleveringen, spook- en volksverhalen doorgeven, die in de Valthervenen of later in de Valthermond en omgeving speelden. De verhalen spelen globaal tussen 1600 en 1900.

Waterschap (deel 1)

De uitgestrekte veenmoerassen, die oorspronkelijk bijna een kwart van de provincie Drenthe hebben bedekt, waren feitelijk één groot reservoir van water en zorgden ook in droge tijden voor een gestage voeding van de veenriviertjes, zoals hier in het Valtherveen de Mussel-A. De veenmoerassen vormden gebieden die grote hoeveelheden water herbergden. Een goede afvoer van het teveel aan water langs zo'n veenriviertje was echter totaal onmogelijk. Het schoonhouden en op diepte houden van deze waterlozingen was in het meestal ontoegankelijke veenmoerasgebied en met de geringe bewoning op het platteland gewoon niet uitvoerbaar.

Zeer welkom

Overstromingen en waterstagnatie konden dan ook maar zeer beperkt worden aangepakt. Deze inundaties waren in de winter normaal en werden uit het oogpunt van bemesting van de madelanden als zeer welkom aanvaard. Overstroming van deze groenlanden in de zomer had echter rampzalige gevolgen voor de hooioogst. Het was dan ook een volstrekte noodzaak dat de veenriviertjes vooral in de zomermaanden toch in een enigszins goede staat van onderhoud verkeerden; men wilde tenslotte enige zekerheid hebben op een goede hooiverbouw. Het onderhoud werd – voordat de vervening hier plaatsvond – door de boermarke (in oudere tijden *buurschap* genoemd) van Valthe gepleegd. De marke was hier (nu Valthermond en omgeving) eigenaar van de toen nog woeste gronden.

Het landrecht van 1412, dat slechts één artikel over de waterstaatszorg kende, benadrukte de belangrijkheid van de buurschap in deze zaken. Het landrecht voorzag in een bijzondere rechtsgang die het de burens mogelijk maakte om geschillen over het onderhoud van de wateren op eigen grondgebied af te handelen. De buurschap was in waterstaatszaken vrijwel autonoom, zij het dat er beroep op de Etstoel, het hoogste rechtscollege, openstond.

Het waren de burens, de gerechtigden in de Marke, die oorspronkelijk de regels voor het onderhoud van de riviertjes en waterlozingen vaststelden. De buurschap bepaalde welke wateren door de afzonderlijke burens en welke gemeenschappelijk dienden te worden onderhouden. De organisatie kende eigen dwangmiddelen, vorderde in geval van nalatigheid of overtreding zelf de boeten in en deed binnen eigen grondgebied wat mogelijk was wat betreft beheer en onderhoud.

Beperkte horizon

De buurschap had echter het bezwaar dat zijn horizon maar zeer beperkt was. Het dienen van het algemeen belang, dat verder ging dan het grondgebied van de markegemeenschap, kon nauwelijks worden verwacht. Na 1600 ging het toen gevestigde landschapsbestuur zich meer met het onderhoud van de wateren bemoeien en stelde

regels op voor het onderhoud van deze stromen en waterlozingen. Er werd *schauw* (inspectie) ingesteld. Dat was eigenlijk een *overschauw*, want het buurschap hield eveneens zijn eigen schouw. Het landschapsbestuur beoogde met de overschauw waarborgen te scheppen voor de algehele afwatering. Veel verbetering leverden deze maatregelen echter ook niet op. Pas in de negentiende eeuw kwam er meer regelgeving op dit gebied. En de toen nog maar pas ontstane gemeenten (1798) werden door de provincie belast met het toezicht daarop.

Bij de grondwetswijziging van 1848 kregen de Provinciale Staten de bevoegdheid om waterschappen op te richten. Aanvankelijk maakten zij hier weinig gebruik van, mede omdat de gemeenten de schouw over riviertjes en waterlozingen naar redelijke tevredenheid uitvoerden. De bevoegdheden van marke en gemeente waren evenwel te gering voor een efficiënt beheer en daarom richtten Provinciale Staten vanaf de jaren zestig van de negentiende eeuw de eerste waterschappen op. Intussen ontstond ook de mogelijkheid tot vervening van de woeste gronden ten oosten van de Hondsrug. In 1786 gaven de Provinciale Staten van Drenthe de gezamenlijke eigenaren van deze venen de vrijheid om met Groningen te onderhandelen over de doorvaart door de stadswateren en zo tot ontsluiting van hun venencomplexen te komen.

Nieuw convenant

Het zou tot 1800 duren voordat er een eerste convenant met de stad tot stand kwam. Dit contract is echter nooit tot uitvoering gekomen. Naast grensgeschillen heeft de Groningse bezorgdheid over de aanvoer van Drentse water de uitvoering van de overeenkomst tegengehouden. Pas nadat koning Willem I zich ermee bemoeide, kon er in 1817 een nieuwe convenant worden opgesteld. Na een lange en moeizame strijd was een regeling tot stand gekomen die de weg vrijmaakte tot vervening en ontginning van negen verenigde marken in oostelijk Drenthe, waaronder de Valthermarke.

Nu het convenant een feit was, moest er ook een bestuur komen dat de belangen van de marken behartigde en dat met het toezicht op de uitvoering van de bepalingen in de overeenkomst zou worden belast. Hiertoe werd in 1822 een bestuur ingesteld dat de negen marken omvatte. Dat bestuur kreeg de titel 'De hoofdcommissie van de Oostermoersche en Zuidenveldsche venen'. De taken en werkzaamheden werden in een reglement vastgelegd. De hoofdcommissie bestond uit vijf belanghebbende eigenaren en werd bijgestaan door een boekhouder-secretaris. Tevens kregen de negen afzonderlijke marken in de periode van 1822 tot 1838 nog eigen reglementen; de marke van Valthe verkreeg zijn reglement in 1828.

Op dat reglement kon dan een plan van aanleg worden opgemaakt en het gebied in plaatsen worden verdeeld. Was alles in kaart gebracht en opgemeten, dan kon verdeling onder de eigenaren plaatsvinden, dit in verhouding van het waardeel dat ieder in de marke bezat. De eerste verloting in de Valthermarke van een gedeelte van de veenplaatsen vond in september 1833 plaats in de school te Valthe. Door de aanstaande vervening zou het veenriviertje de Mussel-A, toen al van geringe betekenis, geheel verdwijnen en zou het aan te leggen kanalenstelsel de ontwatering en beheersing van het water in de Valtherveenmarke overnemen.

(wordt vervolgd)